

A 8. század végén kínai mintára épült Kyotó, a japán császárok székhelye, ezerötszáz sintó szentélyével és ezer buddhista kolostorával majd ezer éven át volt a világ egyik nagy művészeti gócpontja, a hagyományos japán kultúra fellelvára. Mindegyik temploma valóságos múzeum, és tornácai Japán legszebb kertjeire nyílnak.

A két leghíresebb kert zen buddhista kolostorokhoz épült. Nem sétára, nem kikapcsolódásra szólnak, hanem elmélyülésre. Nincsenek sétányok, a kert szélén bámészkodó látogatót csak fodrosra gereblyézett fehér kavics és néhány ódon szikla fogadja. Ahogy a zen valamiféle ellenvallás a buddhizmuson belül, úgy ezek a kertek is ellenkertek a tájkertészetben; a japánok *hira-szanszui* („lapály”) vagy *kare-szanszui* („száraz táj”) néven emlegetik őket. Környékük — különösen vasárnap — csupa nyüzsgés: személykocsik és autóbuszok versengenek a szűk parkolóhelyekért, iskolás gyerekek és turisták véget nem érő sorokban rajzanak a jegypénztárnál — de a kertekbe lépve mindenki elcsöndesül. Az emberek a kertépítő zen mester ötszáz éves üzenetét próbálják megfejteni, amely a zen tanok szerint nem hagyományozható sem szóban, sem írásban.

A zen iskola a buddhista vallás és a taoista filozófia találkozásából fogant Kínában, az első évezred második felében. Reform- vagy reneszánszmozgalomnak indult, vissza akart térni az eredeti buddhizmus lényegéhez: Buddha megvilágosulásálményéhez.

A japánok — akik a XII. században ültették át szigetországukba a zent — ezt úgy értelmezték, hogy minden köznapi, művészi vagy akár hadi tevékenység is kellő eszköz a megvilágosulás, a felszabadultság elérésére. Kényszer és félelem nélkül kell élni, fölösleges aggályoskodni, a szellem nem gyarapszik a nyereséggel és nem fog a veszteséggel. Nem véletlen, hogy a XIV—XV. századra — kertjeik keletkezésekor — a zen már a *samuráj lovagok* lelkes támogatóját élvezte, és így gyakorlatilag államvallásnak tekinthető. A művelődés minden területét besugározza a teaszertartástól a fegyverforgatásig, a színjátéktól a festészetig, a költészettől a kertészetig.

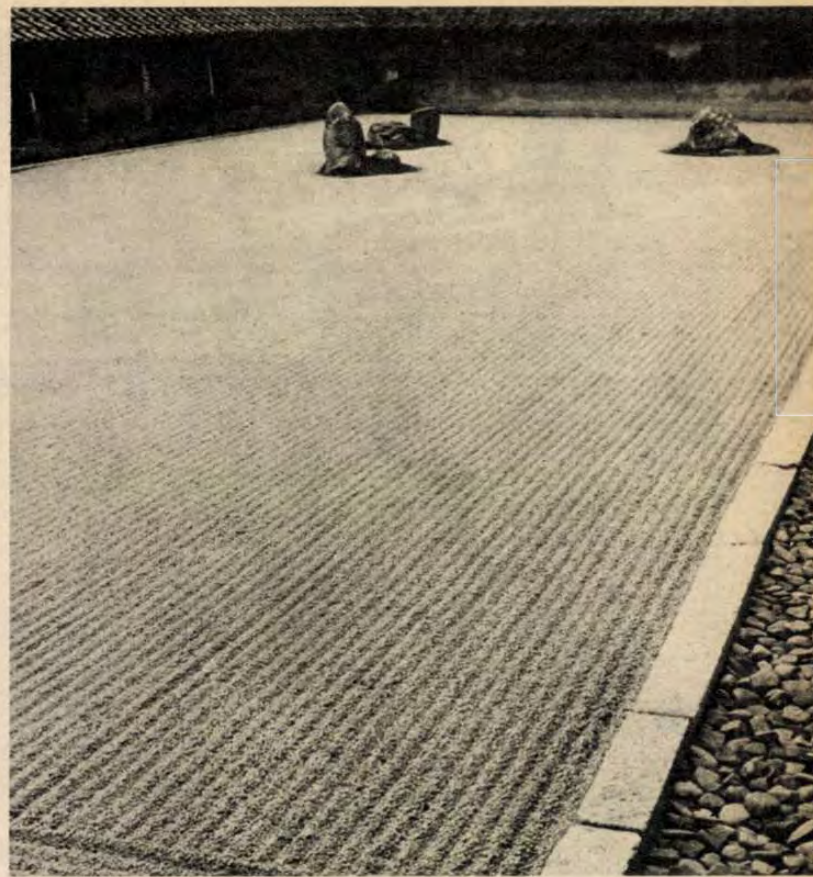
A Rjóan-dzsi kolostor kertje 1499-ben, a Daiszen-in kolostoré (amely a Daitoku-dzsi kolostorrendszerhez tartozik), 1516-ban épült. A világhíres két kert tervezője ismeretlen, bár a hagyomány mindkét kertet Szóami mester — a korszak nagy művésze — alkotásaként tartja számon.

A Daiszen-in kolostornak tulajdonképpen három kertje van. Az első a templomcsarnok északi sarkát veszi körül L alak-

Daiszen-in első kertje. Az élet forrása

Rjóan-dzsi kertje

A hallgatás kertjei

ban, kerítése mentén néhány kaméliacserje, egyébként a fehér homokon magasba emelkedő és laposan fekvő különféle nagyságú sziklák halmaza; a száz-egy-néhány kőszikla összhangja megbonthatatlan, mindegyiknek megvan a maga helye és szerepe. A kőveket nem faragták: a zen művészete egyenrangú együttműködés ember és természet között. Megkeresték a kellő szél koptatta és vízmosta sziklaalakzatokat, selyembe bugyolálták, aztán testőrök és zenészek kíséretében, olykor több hetes járóldról fuvarozták és állították kerti helyükre. Ha az ember a kezébe veszi az alapul szolgáló homokot, sódert vagy kavicsot, látja, hogy az hófehér kristályos szemcsékből áll. A második kert egészen kicsi, 3 x 10 méter, s az L betű keleti szárát folytatja egy keskeny, fedett folyosón túl. Csak 13 követ számlál és három kis zöld bokrot. A harmadik a déli oldalon fekszik. Ennek főhelyén a 8 x 18 méteres téren egy szál szikla sincs, keleti felén két megmagyarázhatatlan kavicsalom, délnyugati sarkába szorítva pedig egy satnya *szara-szódzsu*, amit Indiában *sálfának* hívnak. A szara-szódzsu a halál jelképe; Buddha egy sálfaligetben hunyt el a végső nirvánára.

A születést az első kertben kell keresnünk. A háttérben gondosan nyírt kaméliabokrok távoli hegyekre emlékeztetnek. Előttünk tornyosul egy kettős kőszál, in-

nen fakad és zuhog le az élet vi-ze, amit homok jelez. Jobbra egy daru, balra egy teknőc alakú kő idézi az emberi szellem szárnyalását és merülését. A zen értelmében a hegyszikla, valamint a daru és a teknőc kettőssége jelzi a férfiasságot és a nőiességet, a magasat és a mélyet, a szellemet és az anyagot, az eget és a földet, amelyeknek egyesülése minden élet forrása. A vízesés hegyi patakja kiszélesedik, egy kőhíd alatt elfolyva ér a fedett folyosó torlaszáig. Ezen a gáton át jut a második kertbe, ahol nyugodt folyamra nő. Rajta hajózik a földi élet „kincses bárkája”. Ez a legkisebb kert, mert az emberi élet is szempillantásnyi. A folyam az utolsó kertbe: a Semmi, a Halál óceánjába torkollik. A sziklák — az élet játéka — elmaradtak, csak a pusztaság fehér homok marad. A várakozás két homokdombja rögtön érhetőbb, ha a buddhisták újrászűlés hiedelmére gondolunk. Az élet vizét jelképező homoktár kapcsolja vissza a harmadik kertet az elsőhöz, melynek itt van a kútforrása: a születés a halálban. Így veszi körül a létforgatag kertje a kolostort, s a tornácon elmélkedő szerzetesek az élet partján ülnek. A folvóvíz, az örök változás. Itt mozdulatlan száraz homok. A zen meditáció örök jelenidejében a változás sem más, mint illúzió.

A másik világhírű kert a Rjóan-dzsi kolostor oldalán fek-

szik, területe 11 x 22 méter. Három oldalról alacsony fal övezi, negyedik oldala a kolostor tornáca. Fodrosra gereblyézett homokmezőt tizenöt különböző nagyságú szikla díszít, hármával, öt csoportban. Növény semmi, csak a sziklák tövében megbújó moha. Ahogy „a szél testét a fák mutatják”, ahogy az erdő csendjét a madarak éneke juttatja eszünkbe, a kert homokmezőjének ürességét is a sziklák érzékelteik. Minden nemzedék újra és újra megpróbál neki értelmet adni: láttak benne sziklaszigeteket a tengerben, felhőtakaróból kibukkanó hegyek ormát, de kölykeit leopárd ellen védelmező anyatigris is: a középső magas szikla az úszó tigris, a bejárati nagy szikla a leopárd, a kisebbek tigriskölykök, és még folytathatnám. De a tizenöt szikla és a gereblyézett homok — sötét foltok világos alapon, mint egy absztrakt festmény —, akár az élet maga, kifürkészhetetlen... A „vélemények bozótja” nem tud megtelepedni rajta. Sejtelmességét csak fokozza, hogy bármelyik látószögből nézzük is, valamelyik sziklája mindig rejtve marad szemünk előtt. Egyszerre képtelenek vagyunk befogni teljes arculatát. A kert fala — bár túlról belátásnak a fenyők és a távoli hegyek — bezár egy világból kizárt kis kertvilágot, ahol semmi sem születik, semmi sem változik, semmi sem hal meg.

TEREBESS GÁBOR